

IMANTS ZIEDONIS

Sākamgrāmata

IMANTS ZIEDONIS

Sākamgrāmata

821.174-93
Zi 084

Anitas Kreituses un Miervalža Poļa ilustrācijas

Grāmata sagatavota pēc 1985. gada izdevuma.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Teksts, Imants Ziedonis, 1985
© Pēcvārds, Rimants Ziedonis, 2023
© Ilustrācijas, Anita Kreituse, 1985
© Ilustrācijas, Miervaldis Polis, 1985
© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2023
ISBN 978-9934-31-630-2

PRIEKŠVārds

Sākamgrāmata māca bērnus vispirms saredzēt, saklausīt, sajūst un apjēgt apkārtni, saprast savu vietu Pasaulē zem Saules, laika un telpas pasaulē, savā zemē un valstī.

Tikai tad grāmata sāk mācīt sazināšanās ceļu – lasīt, rakstīt, pareizi runāt.

Mēs sākam ar skaņu izpratni. Būtu labi, ja bērnam tā būtu patīkama spēle, pētījums, atklājums. Jo vairāk spēlēsimies ar skaņām, jo ātrāk un vieglāk apgūsim burtu zīmes un to nozīmi.

Lasītprasmes apgūvē tiek it kā apmesti divi loki. Pirmais – skaņu loks, nemācot vēl vārdu veidošanu un vārdu lasīšanu. Otrais – mācot veidot no pazīstamām skaņām un burtiem jau vārdus.

Vārdu veidošana sāka ar patskaņiem, divskaņiem un pēc veidojuma visizteiksmīgākajiem līdzskaņiem – skaneņiem, lūpeņiem.

Fonētikas apguves kārtība izvēlēta pēc skaņu veidošanas izteiksmības, lai sākumam būtu lielākas spēles iespējas. Galvenais iedalījums – pēc aktīvā runas orgāna stāvokļa, šajā sistēmā pieminot tikai dažas izteiksmīgākās skaņu grupas no citas iedalījuma sistēmas: skaneņus, šņāceņus, svelpeņus. Šie nosaukumi ir vairāk tēlaini, mazāk – saistoši kā termini.

Lasītmācīšanas gaitā iesaku lietot divas kartīšu rindas. Vispirms – tukšās kartītes – skaņas kā vienības apguvei vien, pēc tam tās pārklāt ar līdzskaņu un patskaņu iezīmju kartītēm. Tas skolotājam rāda bērna domāšanu pakāpenībā un palīdz palīdzēt, t. i., precīzāk noteikt nezināšanas vai neizpratnes brīdi.

Domāju, ka bērnam jau pašā sākumā jāpalīdz nosaukt zinātniskos vārdos, terminos tos jēdzienus, kurus viņš jau zina un saprot, bet nav mēģinājis nosaukt. Manuprāt, bērnu valodas veidošanā netraucē tautasdziesmu senākās formas un tās atstājamas nešodieniskā redakcijā. Tāpat pārrunām noderēs viens otrs apvidus vārds un pat vulgārisms.

Galvenā, paša galvenā noteikšana teikumā nāk no galvenā izpratnes dzīvē. Kad apjēgts galvenais, nav grūti parādības sakārtot un pakārtot pēc tās formulas, ko mēs gudri saucam “subjekta-objekta attiecības”. Tās neapšaubāmi ir teikuma izpratnes pamatā.

Iespējams, ka bērni nevar mājasdarbu izpildīt. Tas nekas. Tas palīdz viņiem koncentrēties uz nākošajām grūtībām, pamodina interesi: gribas zināt, kā to var. Mājasdarbu uzdevumi doti ar nolūku tādi, kuros iesaista arī vecākus, piemēram, tautasdziesmu mācīšanās.

Vēl par zīmējumiem. Domāju, ka zīmējumi, kas lasītmācīšanās gaitā palīdz nolasīt vārdu pēc uzzīmētā, “pasaka priekšā”, ir nevadzīgi un pat kaitīgi, jo neļauj bērnam patstāvīgi, analītiski domāt, dod jau priekšāpateikšanas modeli. Tāpēc zīmējumi necenšas metaforizēt, uz ko pavedina teksts, bet dod konkrētus attēlus ar dokumentālu izziņas vērtību.

Grāmatā nav hrestomātijas tipa lasāmgabalu no dažādu autoru darbiem. Mēģinājos gan – salasīt no grāmatu grāmatām dzejolišus un stāstiņus, bet tad šī pirmā grāmata kļuva haotiska un zaudēja mērķtiecību. Paliku pie sava paša domas izveduma un folkloras, kas šoreiz ir vietā tāpēc, ka (tāpat kā šajā “ābečnieku” gadījumā) tā radusies tautas lasīt un rakstītneprotošajā bērībā un kā tāda šoreiz arī bērniem skaidrojama un pie sirds liekama.

Grāmata ir iespējami blīvināta, blīvināta ar nolūku un cerībā, ka būs skolotāji, kas bez grūtībām realizēs grāmatā gribēto. Šis grāmatas uzdevums ir dot skolotājiem grūtākas vai atvieglotākas iespējas ceļā ne tikai uz lasītmācīšanu un rakstītmācīšanu, bet, galvenais, bērna ceļā uz pasaules izpratni un sava “es” iesaisti dabā, tautā un cilvēcībā.

Stunda nenožīmē mācību stundu. Viela apgūstama pēc audzinātāja ieskatiem un spējām, pēc viņa patikas pakavēties pie vienas vai otras tēmas, kā arī atkarībā no grupas sagatavotības.

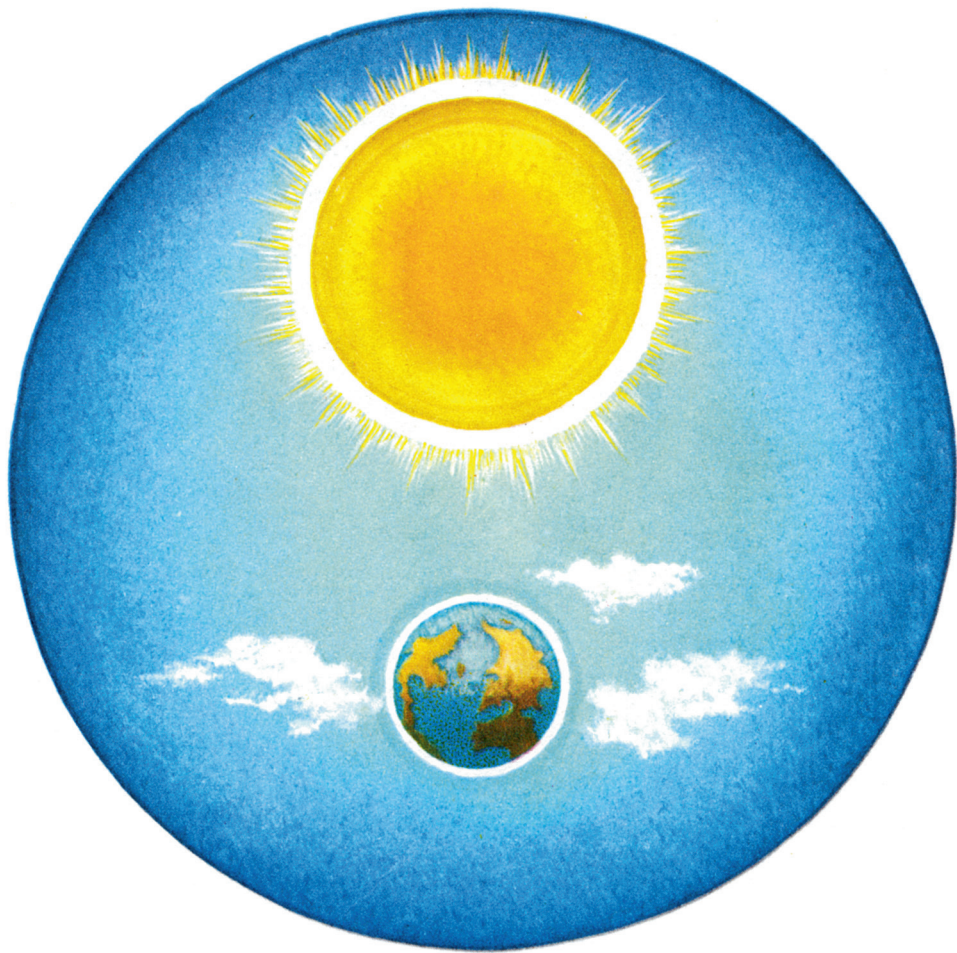
Palieku cerībā uz saprašanu.

Autors

Saule un pasaule.
Cilvēks un pasaule.
Nosaukumi un īpašie nosaukumi.

Alfabēts. Īpašo nosaukumu lielie burti.
Manis paša vārda lielais burts.

Zem SAULES ir PASAULE.

Pasaule pasauļojas, pasauļojas un atkal pazūd mākoņos.

Uz pasaules ir kalni, upes, jūras un visādas lietas.

Uz pasaules dzīvo dzīvā radība.
Kādu dzīvo radību jūs zināt?
Kas ir gudrākā dzīvā radība uz pasaules un apsaimnieko pasauli?

Cilvēks.

Cilvēks pasauli uztver.

Spēļu bumba ir daļa no pasaules. Cilvēks to uztver ar pirkstiem.
Ko cilvēks uztver ar ausīm? Ar degunu? Ar acīm? Ar mēli?

Spēlēsim tādu spēli –

“KO UZTVER AR MĒLI?”

*Kas vairāk visvisādas garšas jutīs,
To uz pavārskolu sūtīs.*

Spēlēsim spēli ar smalku maņu –

“KAS DZIRD VISSMALKĀKO SKAŅU?”

*Dosim tam vijoli – smalkāko mantu,
Mācīsim viņu par muzikantu.*

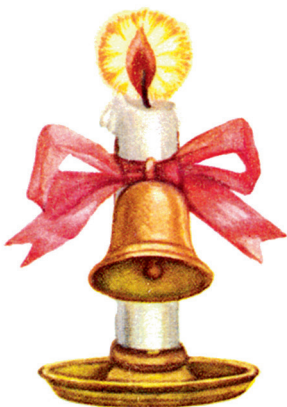
Kas tas ir tumsā? Kā to var jaust?

Spēlēsim “ACIS CIET, UN TAUSTI!”

*Kas visu pazīs, kad pirkstiem skars,
Tas kādreiz dienās būs smalkmeistars.*

Kāpēc cilvēkam ir deguns? Deguns saož pasauli. Tā ir oža.
Kāpēc cilvēkam ir ausis? Ausis sadzird pasauli. Tā ir dzirde.
Kāpēc cilvēkam ir mēle? Mēle sagaršo pasauli. Tā ir garša.
Kāpēc cilvēkam ir acis? Cilvēks saredz pasauli. Tā ir redze.
Kāpēc cilvēkam ir jutīgi pirkstgali? Cilvēks satausta pasauli. Tā ir tauste.

Cilvēkam ir piecas maņas; viņš jūt priekšmetus, garšas, gaismu, smaržas un skaņas. Kā sauc šīs maņas?

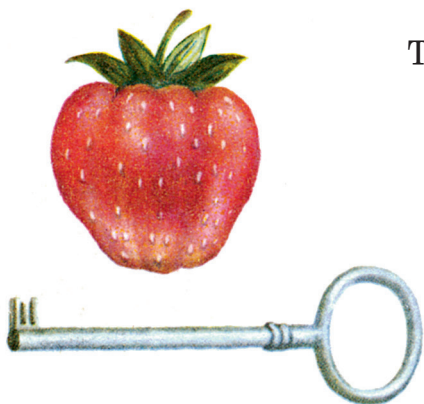
Aiztāisi acis un pasaki, kā tu dzirdi Pasauli!

Aiztāisi acis un ausis un pasaki, kā tu saod Pasauli!

Aiztāisi acis, ausis, degunu un pasaki, kas tas ir, ko es tev dodu nogaršot!

Aiztāisi acis, ausis, degunu, muti un pasaki, kas tas ir, ko es tev iedevu pataustīt! (Iedod aizvāztu nazi, matu sprādzīti, apaļu, pogai līdzīgu akmentiņu, čiekuru, saspraudi.)

Tā CILVĒKS saredz,
sadzird,
saož,
sagaršo,
satausta PASAULI,
uztver PASAULI,
padomā
un nosauc VĀRDOS.

Dosim nosaukumus priekšmetiem! (Rāda pazīstamus un nepazīstamus priekšmetus: zīmuli, brilles, pulksteni, cirkuli, tālskati, lineālu, naglu, ziedu.) Nosauciet visus redzamos priekšmetus klasē un aiz loga!

Dosim nosaukumus būtņēm, vispirms tām, kas šeit klasē! (Cilvēki, zēni, meitenes, skolēni, skolotāji.)

Bet tagad iepazīsimies! Katram cilvēkam bez kopīgā nosaukuma “cilvēks”, “zēns”, “meitene” ir savs īpašs nosaukums, paša vārds un uzvārds. (Skolotājs nosauc savu vārdu un uzvārdu. Bērni katrs nosauc savu vārdu un uzvārdu.)

Vai jūsu mājai ir īpašs vārds?

Vai jūs zināt upi ar īpašu vārdu?

Vai jūs zināt kaķi ar īpašu vārdu?
Suni? Krokodilu? Zirgu? Govi?

Vai jūs zināt sienāzi ar īpašu vārdu?
Odu? Dunduru?

Ābelīti? Saldējamo skapi? Radio?
Automašīnu?

Ezeru? Kalnu? Varenu koku?

Ja kādu sauc vārdā, tad šo vārdu raksta ar lielo sākuma burtu.

ezis Buzis

māsa Rasma

karaliene Liene

pūpēdis Fuks

Katram cilvēkam ir vārds un uzvārds.
Tos raksta ar lielo sākuma burtu.

